

Науковий напрям:
Місьцеве самоврядування в умовах воєнного стану

Наталія Олександрівна Свинаренко,
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та історії
Навчально-науковий інститут Міжнародних відносин,
Харківський національний економічний університет ім. С.Кузнеця,
м. Харків, Україна*

**ПРО ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ НА
ХАРКІВЩИНІ ЯК ЧАСТИНУ ПРОЦЕСУ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ:
РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ**

Вступ. Карта України з часом змінюється. На зміну одним географічним назвам приходять інші. Місьцеве населення ці зміни теж сприймає по-різному: від захопленого позитиву до повного несприйняття. Після розпаду країни рад та падіння країн соціалістичного табору від початку 1990-х років процеси декомунізації, у свої переважній більшості почалися з повалення пам'ятників вождям і паралельно – з процесом перейменування топонімів, що пов'язані з усвідомленням помилок радянського минулого. В Україні ж все було інакше.

Метою даної роботи є аналіз процесу декомунізації (дерадянізації) у різних громадах Харківської області. **Завданнями** даної роботи є короткий аналіз юридичних аспектів перейменування географічних назв як частина процесу декомунізації; дослідження процесу географічних перейменувань у м.Харкові; дослідження процесу географічних перейменувань у населених пунктах Харківської області.

Результати дослідження та їх обговорення. 1. Після прийняття одного із Законів про декомунізацію - «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (2015), з'явилася потреба не тільки у видаленні прибирати пам'ятників радянським діячам і елементи радянської державної символіки з громадських місць, але й перейменовувати провулки, вулиці, села, містечка, райони – відповідні законопроекти ініціювалися тоді Українським Інститутом національної пам'яті. У квітні 2023-го року було підписано Закон «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів». По Україні перейменування географічних назв як частина процесу декомунізації відбувалося по-різному і у різних регіонах, і у різних громадах зокрема.

2. Перші перейменування у громаді м. Харкова відбулися у травні 2022 року. Тоді ж сталися зміни перші зміни географічних назв: з московського району на Салтівський, з московського проспекту – на Героїв Харкова, білгородського

узвозу – на вулицю Рятувальників, білгородського шосе – на Харківське. Міська рада запропонувала перейменувати вулицю Студентську на честь Василя Тація, знаного колишнього ректора Харківського національного юридичного університету [3]. В результаті активних громадських обговорень, роботи місцевої топонімічної групи у громаді міста Харкова більшість нових затверджених назв можна віднести до «історичних», наприклад, вулиця Ірининська чи провулок Пушкарний. Також яскравими прикладами повернення попередніх історичних назв є такі: колишній вулиці Рязанській – назву Ірининська, Революції 1905 року – Кузінська, а вулиці Челюскінців – Петропавлівська.

У липні 2024 року у Харківській ОВА проголосували за нові назви вулиць та станцій метрополітену – перейменували 48 вулиць та 3 станцій метрополітену. Члени робочої групи, зокрема, проголосували за перейменування станцій метро «Героїв Праці», «Завод імені Малишева» та «Проспект Гагаріна» на «Салтівська», «Заводська» й «Левада» відповідно; вулиць Героїв праці на Нескорених, Лермонтовська на Майка Йогансена, Дружби Народів на Соборності України, Проспект Гагаріна на Проспект Аерокосмічний тощо [3]. Також у Харкові з'явилися нові назви вулиць, які увіковічили імена 13-ї бригади оперативного призначення НГУ «Хартія» та 92-ї окремої штурмової бригади імені Кошового отамана Івана Сірка. До переліку перейменувань мали бути включені всі імена людей, які своєю працею та своїми досягненнями прославили Харківщину на загальнодержавному та світовому рівнях.

3. У громадах Валківщини та Красноградщини більшість нових назв мають нейтральні елементи за змістом: до прикладу, вулиці Мальовнича, Покровська чи провулок Весняний. В Ізюмській та Мереф'янській громадах більшість нових топонімічних найменувань пов'язано із відомими постатями з історії України, видатними діячами культури, освіти, науки та знаними борцями за незалежність. У Люботинській громаді більшість нових назв присвячено географічним топонімам України – наприклад, в'їзд Кримський чи провулок Салтівський [1].

Комісію з питань перейменування об'єктів топоніміки Валківська міська рада створила 17 жовтня 2022 року. Перші перейменування відбулися за два місяці після її появи – у грудні, назви змінили 4 вулиці та один провулок в с.Сніжків, а також одна вулиця у с. Кантакузівка [1]. Загалом, на кінець травня 2022 року в Ізюмській громаді було перейменовано 94 об'єкти: вперше в історії Харківської області на території громади з'явилися вулиці Бандери та Шухевича, а також «екзотичні» в цілому для України – названі на честь Стіва Джобса та Голди Меїр [2]. Названі вище приклади не є типовими як для населених пунктів Харківської області, та все ж такі випадки перейменувань мають місце.

3 травня 2022 року Красноградською міською радою було ухвалено 11 рішень про перейменування 29-ти об'єктів топоніміки на території громади. Участь громадськості було забезпечено, зокрема, через право на подання петицій. За їх результатами, вулицю було перейменовано на честь Дмитра Лінського, уродженця м. Краснограду та бійця Окремого загону спеціального призначення «Азов», загиблого при захисті Маріуполя.

Інтернет-джерела повідомляють, що з 17-ти міських громад Харківської області у 5-ти – Богодухівській, Зміївській, Лозівській, Первомайській та Чугуївській – забезпечено високий рівень залученості громадян до процесу «деколонізації» топонімів, у 3-х громадах з цих 5-ти – Богодухівській, Зміївській та Первомайській – більшість нових назв є нейтральними, зокрема, вулиці Річна, Ботанічна чи Шкільна, ще у 2-х громадах превалюють нові назви, пов'язані із постатями з історії України, зокрема, Василем Стусом, Іваном Богуном, Леонідом Глібовим [2]. Подібний приклад – це с.Богданівське Дворічанського району Харківщини, колишнє Жовтневе, назване у честь Богданівського полку УНР, який у грудні 1918 р.на вказаній території вів оборонні бої.

У Богодухівській міській громаді робочу групу з перейменування об'єктів топоніміки було створено 27 вересня 2022 року. З того часу міська рада змінила назви 124-х вулиць, з них – 63 було «деколонізовано», а ще 61-у «уточнено» додаванням у назви імен до прізвищ, як, наприклад, вулиця Тараса Шевченка замість Шевченка, або Івана Котляревського замість Котляревського [1]. Серед міських громад Харківської області найбільшу кількість об'єктів топоніміки було перейменовано у Лозівській громаді. Станом на кінець травня 2023 року нові назви отримали 123 вулиці та провулки [1].

В деяких громадах нові назви несуть у собі історико-політичне забарвлення, а в інших – абсолютно нейтральне: у Богодухівській, Валківській, Зміївській, Красноградській, Первомайській громадах відносна більшість нових найменувань є аполітичними – наприклад, вулиця Шкільна, Молодіжна, Залізнична, Лісна чи Наукова; у Лозівській, Ізюмській, Мереф'янській та Чугуївській громадах нові назви, здебільшого, носять імена постатей з історії України, насамперед, діячів культури та науки; у Мереф'янській громаді з'явилася вулиця Сікорського Ігоря; у Лозівській – Григорія Сковороди, в Ізюмській – Павла Загребельного; у Люботинській громаді нові найменування вулиць, провулків та в'їздів пов'язані, переважно, з географічними назвами України – з'явилися в'їзди Запорізький та Маріупольський, провулок Салтівський [1]. Окрім перейменувань топоніміки місцевого значення, в Харківській області за час війни були переіменовані, у 2024 року також і великі адміністративні населені пункти: міста Берестин (колишній Красноград, районний центр) та Златопіль (колишнє м. Первомайський, районний центр).

Рівень залучення громадськості до самого процесу перейменувань на території Харківської області був і є різним. В одних випадках були активні громадські обговорення. Було повернуто, у деяких випадках, старі історичні назви, які серед місцевому населенню різних поколінь є звичними Деякі запропоновані місцевою владою назви викликають суперечки серед громадськості- хоча, хіба це не норма для демократичного суспільства? Дуже дивним був би факт одностайного погодження запропонованого варіанту. Також варто враховувати той факт, що практично всі громади Харківщини є прифронтовими, більшість активного населення виїхало, а ті хто залишився, не завжди мають час і можливості відвідувати громадські обговорення чи проявляти активність у

соціальних мережах. Тим паче, для багатьох жителів прифронтових громад зараз є найважливішим проблема збереження свого життя, життя членів родин та особистого майна.

Висновки. Як на мою думку, на сучасному етапі розвитку нашого суспільства, процес позбавлення суспільства від радянських надбань, що суперечать українській національній ідентичності та традиційним демократичним цінностям триває. Політики найвищого рівня цьому приділяли незначну роль. Процес дерадянзації почався в Україні пізніше, ніж потрібно було (не відразу після проголошення незалежності держави). перейменування містечок, сіл, вулиць, площ які містили радянські та імперські наративи по Харківській області розтягнулося у часі. Спеціалісти місцевих громад при цьому провели значну роботу для реалізації державних законів про декомунізацію.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Зміна географічних назв на території України, є процесом, у чомусь схожим, а у чомусь відмінним від того, як це здійснюється у розвинених країнах світу. Іншими словами – спільні та відмінні риси у процесі перейменувань українських географічних назв (у ході декомунізації суспільства) є перспективною темою майбутніх досліджень. У майбутньому цікавими будуть міждисциплінарні історико-соціологічні дослідження щодо ставлення місцевого населення до нових назв, які зазнали процесу перейменування.

Список використаних джерел

1.Деколонізація топонімії: як відбуваються перейменування в міських громадах Харківської області. URL: <https://od.org.ua/dekolonizatsiya-toponimii-jak-vidbuvayutcy-a-1/>(дата звернення 26.10.2025)

2.Особливості дерусифікації. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3500355-osoblivos> (дата звернення 26.10.2025)

3.У Харківській ОВА проголосували за нові назви вулиць та станцій метрополітену 25 липня 2024. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/127625> (дата звернення 26.10.2025)

